

УДК 338.48:364 -787.522

Шелеметьєва Т. В.

t.sheletieva@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-0672-2971

д.е.н, проф., професор кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу, Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя

Жужевич В. О.

магістр, Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя

ІНКЛЮЗИВНИЙ ТА БЕЗБАР'ЄРНИЙ ТУРИЗМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ПРИНЦИПИ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ

***Анотація.** У статті наведено комплексний аналіз сутності інклюзивного та безбар'єрного туризму, визначено їх основні риси, принципи та цільові групи. У сучасних умовах трансформації туристичної галузі та особливо в умовах війни питання забезпечення доступності туристичних послуг набуває особливого соціального та економічного значення. Досліджено існуючі бар'єри в туристичній сфері, що обмежують доступ маломобільних груп населення, та обґрунтовано соціально-економічне значення розвитку доступних туристичних послуг в Україні. Проведено системний аналіз бар'єрів, що обмежують доступ представників відповідної соціальної групи до туристичних послуг та інфраструктури. Встановлено, що наявність цих бар'єрів спричиняє нерівність можливостей у туристичній сфері, знижує рівень мобільності цієї категорії населення та об'єктивізує необхідність впровадження принципів інклюзивності та універсального дизайну в процесах проектування, організації та експлуатації туристичної інфраструктури. Методологічною основою роботи став огляд українських публікацій з питань розвитку інклюзивного та безбар'єрного туризму, аналіз динаміки чисельності населення України за 2020-2025 роки та кількості людей з інвалідністю. Станом на кінець 2025 року кількість людей з інвалідністю в Україні зростає приблизно до 3,4 мільйона, що на 600 тисяч більше порівняно з початком 2022 року, що відображає значний вплив соціально-економічних факторів та наслідків війни на здоров'я населення. Було проведено комплексне теоретичне обґрунтування взаємозв'язку між поняттями «інклюзивний туризм» та «безбар'єрний туризм», охарактеризовано види інклюзивного туризму та їх специфічні особливості, а також розглянуто основні принципи та практичні аспекти застосування інклюзивних підходів у туристичній сфері. Інклюзивний та безбар'єрний туризм – взаємопов'язані поняття. Безбар'єрність є практичною основою інклюзивності, тоді як інклюзивний підхід формує цінності та принципи організації туристичної діяльності. Результати дослідження підтверджують, що розвиток інклюзивного та безбар'єрного туризму сприяє реалізації прав людини, соціальній інтеграції маломобільних груп, стимулюванню внутрішнього туризму, підвищенню туристичної привабливості регіонів та формуванню позитивного міжнародного іміджу України.*

Ключові слова: інклюзивний туризм, безбар'єрний туризм, чисельність населення, кількості осіб з інвалідністю, динаміка, доступність туристичних послуг, бар'єри, принципи, значення.

Shelemetieva Tetiana*t.shelemetieva@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0672-2971**Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tourism,
Hotel and Restaurant Business,**National University “Zaporizhzhia Polytechnic”, Zaporizhzhia***Zhuzhevych Vitalii***Master's degree student, National University “Zaporizhzhia Polytechnic”, Zaporizhzhia***INCLUSIVE AND BARRIER-FREE TOURISM IN MODERN SOCIETY: THEORETICAL FOUNDATIONS, PRINCIPLES AND SOCIO-ECONOMIC SIGNIFICANCE**

Abstract. *The article provides a comprehensive analysis of the essence of inclusive and barrier-free tourism, identifies their main features, principles and target groups. In the current conditions of transformation of the tourism industry and especially in war conditions, the issue of ensuring the accessibility of tourism services acquires special social and economic importance. The existing barriers in the tourism sector that limit the access of low-mobility population groups are investigated, and the socio-economic significance of the development of accessible tourism services in Ukraine is substantiated. A systematic analysis of barriers that limit the access of representatives of the relevant social group to tourism services and infrastructure is carried out. It is established that the presence of these barriers causes inequality of opportunities in the tourism sector, reduces the level of mobility of this category of the population and objectifies the need to implement the principles of inclusiveness and universal design in the processes of designing, organizing and operating tourism infrastructure. The methodological basis of the work was a review of Ukrainian publications on the issues of the development of inclusive and barrier-free tourism, an analysis of the dynamics of the population of Ukraine for 2020-2025 and the number of people with disabilities. As of the end of 2025, the number of people with disabilities in Ukraine increased to approximately 3.4 million, which is 600 thousand more compared to the beginning of 2022, which reflects the significant impact of socio-economic factors and the consequences of the war on the health of the population. A comprehensive theoretical justification of the relationship between the concepts of “inclusive tourism” and “barrier-free tourism” was carried out, the types of inclusive tourism and their specific features were characterized, and the main principles and practical aspects of the application of inclusive approaches in the tourism sector were considered. Inclusive and barrier-free tourism are interrelated concepts. Barrier-free is the practical basis of inclusivity, while an inclusive approach shapes the values and principles of organizing tourism activities. The results of the study confirm that the development of inclusive and barrier-free tourism contributes to the realization of human rights, social integration of low-mobility groups, stimulation of domestic tourism, increasing the tourist attractiveness of regions and the formation of a positive international image of Ukraine.*

Keywords: inclusive tourism, barrier-free tourism, population, number of people with disabilities, dynamics, accessibility of tourism services, barriers, principles, meaning.

JEL Classification: L83, I14, Z13, J14

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2025-47-19>

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації туристичної галузі та особливо в умовах війни питання забезпечення доступності туристичних послуг набуває особливої соціальної та економічної ваги. Воєнні дії спричинили зростання кількості осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутріш-

ньо переміщених осіб, людей із травматичним досвідом, що потребують адаптованого середовища та спеціально організованих туристичних послуг. У цих умовах формування інклюзивного та безбар'єрного туристичного простору стає не лише напрямом модернізації галузі, а й складовою соціальної

реінтеграції та відновлення людського потенціалу держави. Попри актуалізацію політики безбар'єрності на національному рівні, у туристичній сфері зберігається значна кількість фізичних, інформаційних, організаційних, економічних та соціально-психологічних бар'єрів, що обмежують участь різних категорій населення у туристичній діяльності. Водночас у науковому дискурсі відсутній єдиний підхід до визначення співвідношення понять «інклюзивний туризм» та «безбар'єрний туризм», недостатньо систематизованими залишаються їх ознаки, принципи, різновиди та цільові групи. За таких умов виникає об'єктивна необхідність комплексного теоретичного осмислення сутності інклюзивного та безбар'єрного туризму, уточнення їх співвідношення, систематизації бар'єрів у туристичній сфері та обґрунтування соціальної значущості розвитку доступних туристичних послуг як інструменту соціальної адаптації, реабілітації та післявоєнного відновлення суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку інклюзивного та безбар'єрного туризму привертає значну увагу як українських, так і міжнародних науковців упродовж останніх років. Зокрема, М. Барна, І. Тучковська [1] проаналізували стан міжнародного інклюзивного туризму для людей з інвалідністю та визначено його високий потенціал розвитку з огляду на соціальну значущість і зростаючий обсяг ринку. На основі світового досвіду, статистичних даних та нормативно-правових актів розглянули перспективи формування ефективної системи державного управління інклюзивним туризмом в Україні та запропонували комплексний підхід до створення безбар'єрного середовища для туристичних дестинацій. Автори, Л. Безугла, Т. Герасименко та У. Андрусів [2], розглядали ринкові дані про безбар'єрний туризм та досліджували статистичні особливості чисельності людей з інвалідністю в Європі, підкреслюючи обмеження офіційної інформації щодо осіб із частковою інвалідністю та різних типів обмежень. Досліджували європейський досвід інклюзивного туризму, визначили важливу роль туристичної галузі у національному розвитку та підкреслили необхідність співпраці країн для ефективного використання ресурсів і розробки спільних стратегій доступного туризму. Я. Дідух [3] розглядав теоретичні

та практичні аспекти розвитку інклюзивного туризму в Україні в умовах післявоєнної трансформації, аналізував ключові проблеми галузі та міжнародний досвід, і на цій основі окреслив шляхи інституціоналізації та створення безбар'єрного середовища для сталого розвитку. У. Ткач, В. Даниленко-Кульчицька [4] акцентували на ролі інклюзивного туризму як засобу реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, досліджували нормативно-правові аспекти надання туристичних послуг та оцінювали наявні підходи й перспективи їх удосконалення. У розділі монографії [5] автори розглядали концептуальні та практичні аспекти інклюзивного туризму, визначаючи його ключові елементи, потенціал і обмеження для підвищення якості життя та соціальної взаємодії осіб з інвалідністю у всьому світі. Аналізували вплив різних форм туризму, компоненти туристичного ланцюга, можливості для досягнення цілей сталого розвитку та наслідки пандемії COVID-19 для споживачів туристичних послуг і інфраструктури, підкреслюючи роль інклюзивного туризму як чинника соціально-економічної трансформації галузі. В українських публікаціях останніх років розглядаються національні та міжнародні практики безбар'єрності, однак відсутнє системне дослідження співвідношення понять «інклюзивний» та «безбар'єрний туризм», класифікації бар'єрів та аналізу соціальної значущості для розвитку туристичного ринку в умовах війни. Це створює наукову прогалину, яку заповнює дане дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз сутності інклюзивного та безбар'єрного туризму, визначення їх основних ознак, принципів і цільових груп, дослідження бар'єрів у сфері туризму та обґрунтування соціально-економічної значущості розвитку доступних туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи сучасні тенденції розвитку туристичної галузі та актуальність забезпечення доступності туристичних послуг для всіх категорій населення, доцільно здійснити комплексний аналіз інклюзивного та безбар'єрного туризму. Сучасний туризм дедалі більше орієнтується на принципи рівності, доступності та соціальної відповідальності. Значна частина населення належить до маломобільних груп, зокрема осіб з інвалідністю, людей похилого віку, вагітних

жінок, осіб із тимчасовими порушеннями здоров'я, батьків з малими дітьми. Забезпечення доступу цих категорій до туристичних послуг є важливою складовою сталого розвитку туристичної галузі.

Інклюзивний та безбар'єрний туризм спрямовані на створення умов, за яких кожна людина незалежно від фізичних, сенсорних чи когнітивних можливостей може подорожувати без обмежень і дискримінації.

Станом на 2025 рік чисельність населення України, за розрахунками Worldometer на основі останніх даних ООН, становила приблизно 38 980 376 осіб, що є важливим показником для оцінки соціально-демографічних процесів та планування державної політики у сфері охорони здоров'я та інклюзивного розвитку (див. рис. 1).

За період 2020–2025 рр. чисельність населення України знизилася приблизно на 15%, що відображає негативні демографічні тенденції, значною мірою зумовлені наслідками війни та міграційними процесами.

Внаслідок війни кількість осіб з інвалідністю в Україні збільшилася і становить

близько 9 % від загальної чисельності населення, що підкреслює серйозний вплив конфлікту на стан здоров'я та соціальну інтеграцію громадян. У цьому контексті суспільна значимість туризму для людей з особливими потребами є беззаперечною, оскільки кількість осіб із життєвими обмеженнями постійно зростає, що підкреслює необхідність розвитку інклюзивних і безбар'єрних туристичних практик (див. табл. 1).

Між даними офіційної статистики та реальною чисельністю осіб з інвалідністю спостерігається значна розбіжність, що зумовлено комплексом факторів. Серед них виділяють бюрократичні обмеження, зокрема тривалий процес реєстрації нових заяв МСЕК та періодичність оцінювання стану здоров'я; організаційні бар'єри, які виникають у зв'язку з тимчасовою відсутністю осіб через війну, перебування за кордоном або проходження військової служби; а також інфраструктурні виклики, що включають архітектурну недоступність, обмежену адаптацію транспорту, брак інформації щодо процедур оформлення та відсутність супроводу.

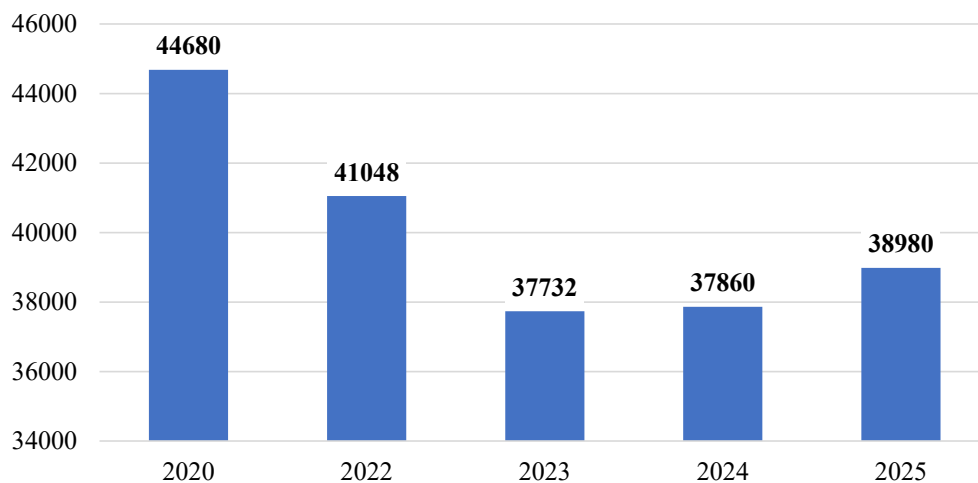

Рис. 1. Динаміка кількості населення України за 2020–2025 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

Таблиця 1

Динаміка кількості осіб з інвалідністю в Україні за 2019–2024 рр.

Категорії інвалідів	Рік						Приріст, 2023/2024	
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	тис. осіб	%
Усього, тис. осіб	2659,7	2703,0	2724,1	2725,8	2721,7	2839,2	+126,5	4,3
у тому числі I групи	226,3	222,3	215,0	207,2	204,9	217,6	+12,7	6,2
II групи	896,1	900,8	897,1	886,7	888,7	954,0	+65,3	7,3
III групи	1375,7	1416,0	1449,1	1469,7	1472,0	1508,7	+36,7	2,5
діти з інвалідністю	161,6	163,9	162,9	162,2	156,0	158,9	+2,9	1,8

Джерело: складено авторами за даними [7; 8]

Причиною різкого зростання кількості осіб з інвалідністю є наслідки бойових дій та обстрілів мирних населених пунктів, що призводять до значної кількості травм, поранень та тяжких пошкоджень серед цивільного населення (див. рис. 2). Слід зауважити, що характер інвалідності, отриманої внаслідок війни, суттєво відрізняється від традиційних форм інвалідності, що існували до повномасштабного вторгнення, оскільки вона включає комплекс фізичних, психологічних та соціальних наслідків, які потребують спеціалізованої медичної, психологічної та соціальної підтримки.

Як бачимо станом на кінець 2025 р. чисельність осіб з інвалідністю в Україні зростає приблизно до 3,4 млн, що на 600 тис. більше порівняно з початком 2022 р., це відображає значний вплив соціально-економічних факторів та наслідків війни на здоров'я населення [9]. Така тенденція підкреслює необхідність удосконалення державної політики у сфері інклюзивного туризму, медичної, психологічної та соціальної підтримки постраждалих груп населення.

Інклюзивний туризм – це вид туристичної діяльності, спрямований на забезпечення доступності туристичних послуг для всіх категорій населення, включаючи осіб з обмеженими можливостями, літніх людей, сім'ї з дітьми, маломобільні групи [10–12]. Інклюзивний туризм має не лише соціальне, а й економічне значення, оскільки розширює цільову аудиторію туристичних послуг та підвищує конкурентоспроможність туристичних підприємств.

Основними ознаками інклюзивного туризму є:

- рівність прав і можливостей для всіх туристів (фізичну доступність);
- відсутність дискримінації за станом здоров'я (соціальну інтеграцію);
- адаптація туристичних продуктів до різних потреб споживачів (адаптацію послуг і програм);
- формування толерантного та інклюзивного середовища (етичну та поважну комунікацію).

Надання послуг інклюзивного туризму базується на принципах доступності для всіх категорій населення. Її слід розглядати як ключовий аспект етичної туристичної практики, який не є вузькоспеціалізованою або теоретичною проблемою, а формує універсальну систему цінностей у сфері управління туризмом [4]. Доступний туризм сприяє створенню повноцінного комунікаційного середовища та підтримує інтеграцію осіб з інвалідністю в суспільство через встановлення соціальних контактів і розподіл соціальних ролей.

Для кращого розуміння структури інклюзивного туризму доцільно виділити його основні різновиди та відповідні заходи, які забезпечують доступність і комфорт для людей з різними типами обмежень. У таблиці 2 наведено класифікацію інклюзивного туризму за фізичними, сенсорними та когнітивними аспектами з ключовими характеристиками та прикладами адаптацій.

Отже, інклюзивний туризм охоплює різні форми адаптації – фізичну, сенсорну та когнітивну – кожна з яких передбачає специфічні

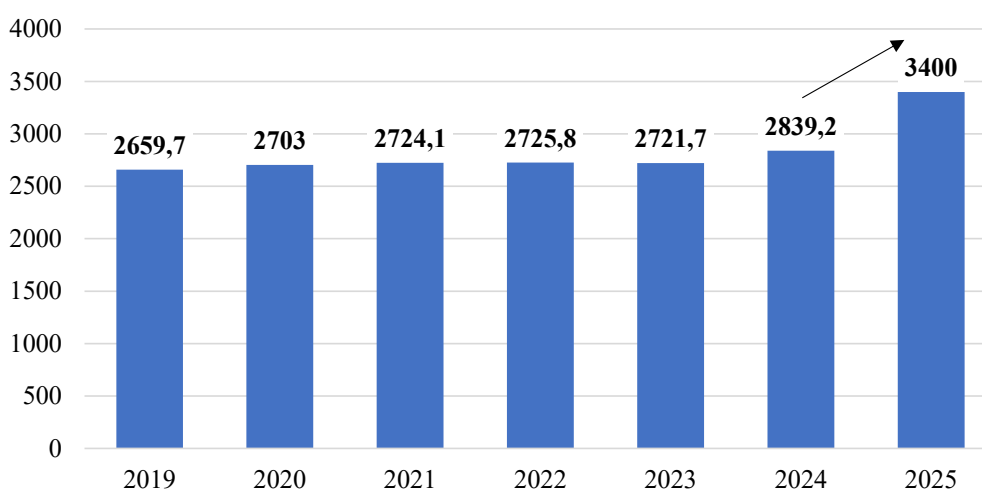

Рис. 2. Кількість осіб з інвалідністю в Україні за 2019–2025 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами за даними [7–9]

Таблиця 2

Різновиди інклюзивного туризму та їх основні характеристики

Різновиди інклюзивного туризму	Основні характеристики та заходи
Фізичний туризм	Забезпечення доступності будівель, транспорту та туристичних об'єктів для людей з фізичними обмеженнями.
Сенсорний туризм	Використання адаптованих матеріалів для осіб з порушеннями зору та слуху: аудіо- та відеогіди, субтитри, тактильні карти.
Когнітивний та пізнавальний туризм	Надання спрощеної інформації, використання доступної мови та зрозумілої навігації для осіб з когнітивними або пізнавальними обмеженнями.

Джерело: складено авторами

заходи для забезпечення рівного доступу осіб з різними типами обмежень до туристичних послуг та простору, сприяючи їх соціальній інтеграції та підвищенню якості життя.

Ефективний розвиток інклюзивного туризму значною мірою залежить від дотримання ключових принципів та їх практичної реалізації (див. табл. 3). Наведена данні систематизують основні принципи інклюзивного туризму та демонструють конкретні заходи, спрямовані на забезпечення доступності, безпеки та комфорту для всіх категорій туристів [13].

Ефективний розвиток інклюзивного туризму забезпечується комплексним дотриманням ключових принципів, що дозволяє створювати умови для соціальної інтеграції осіб з інвалідністю та інших вразливих груп населення. Він сприяє підвищенню якості життя через фізичну, психологічну та соціальну реабілітацію, надаючи можливості для відпочинку, самореалізації та активної участі у культурному та соціальному житті. Крім того, розвиток інклюзивного туризму має економічний ефект, стимулюючи ринок туристичних послуг, розширюючи коло споживачів та підвищуючи конкурентоспроможність туристичних об'єктів і регіонів.

Водночас принципи універсального дизайну, безпеки, гнучкості та адаптивності дозволяють створювати середовище, зручне для всіх категорій туристів, що підвищує ефективність надання послуг і рівень задоволеності споживачів. Крім того, впровадження інклюзивних практик сприяє формуванню сталого та соціально відповідального розвитку туристичної сфери, інтегруючи принципи рівності, доступності та етичності у державну політику та практику управління туризмом.

Безбар'єрний туризм є невід'ємною складовою інклюзивного туризму, проте не вичерпується лише забезпеченням фізичної доступності інфраструктури [14]. Фізична доступність без належного рівня сервісу, адаптованої комунікації та врахування індивідуальних потреб не гарантує повноцінної інклюзії. У цьому контексті безбар'єрний туризм передбачає формування сприятливих умов для безпечного й комфортного пересування та користування туристичними послугами особами з фізичними, сенсорними чи когнітивними обмеженнями, забезпечуючи їм

Таблиця 3

Основні принципи інклюзивного туризму та практичні аспекти застосування

Принцип інклюзивного туризму	Аспекти застосування
Рівність і недискримінація	Забезпечення доступності туристичних послуг для всіх категорій туристів без виключень.
Індивідуальний підхід	Врахування особливих потреб та уподобань кожного туриста.
Універсальний дизайн	Створення середовища, зручного для всіх користувачів незалежно від фізичних або сенсорних обмежень.
Безпека та комфорт	Забезпечення фізичної, інформаційної та психологічної безпеки під час туристичної діяльності.
Гнучкість і адаптивність	Можливість коригувати послуги або маршрути відповідно до індивідуальних потреб туриста.

Джерело: складено авторами

рівний доступ до рекреаційних, культурних і соціальних ресурсів, а також сприяючи соціальної інтеграції та підвищенню якості життя.

Водночас особи з інвалідністю зазнають впливу комплексу системних бар'єрів, що суттєво обмежують їхній рівноправний доступ до туристичних послуг і повноцінну участь у туристичній діяльності. Наявність таких бар'єрів зумовлює нерівність можливостей у сфері туризму, знижує рівень мобільності цієї соціальної групи та актуалізує потребу в упровадженні принципів інклюзивності й універсального дизайну в туристичній інфраструктурі:

- фізичні (сходи, відсутність пандусів, вузькі проходи);
- інформаційні (відсутність зрозумілої навігації, недоступні формати інформації);
- комунікаційні (відсутність навичок спілкування персоналу з людьми з інвалідністю);
- соціально-психологічні (упередження, стереотипи).

До зазначеного переліку бар'єрів доцільно також віднести фінансові обмеження, зокрема низький рівень доходів осіб з інвалідністю та недостатній рівень державної підтримки й субсидування інклюзивного туризму [15]. Як засвідчують результати проведених наукових досліджень, саме економічний чинник є одним із визначальних бар'єрів, що зумовлює виключення цієї соціальної групи з числа активних споживачів туристичних послуг і суттєво обмежує їхню участь у туристичній діяльності.

Безбар'єрний туризм спрямований на усунення цих перешкод шляхом впровадження доступної інфраструктури, адаптованих сервісів та підготовки персоналу. Інклюзивний та безбар'єрний туризм є взаємопов'язаними поняттями. Безбар'єрність є практичною основою інклюзивності, тоді як інклюзивний підхід формує цінності та принципи організації туристичної діяльності.

Імплементация принципів інклюзивності в туристичній сфері вимагає чіткого окреслення та детального вивчення цільових груп як базової передумови ефективного функціонування системи. Ідентифікація соціально-демографічних, фізичних, сенсорних, когнітивних та інших особливостей потенційних споживачів туристичних послуг є необхідною умовою розроблення адаптованих продуктів і сервісів. Врахування специфічних потреб різних категорій населення дозволяє забез-

печити рівний доступ до туристичної інфраструктури, підвищити якість обслуговування та сприяти реалізації принципів універсального дизайну й соціальної інклюзії.

У цьому контексті доцільним є здійснення систематизованої характеристики цільових груп інклюзивного та безбар'єрного туризму з метою визначення їхніх потреб, бар'єрів участі та потенціалу інтеграції у туристичну діяльність [16]. До основних категорій споживачів, на яких спрямовані відповідні заходи та механізми адаптації, належать:

– особи з інвалідністю (з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, інтелектуальними та іншими особливостями розвитку), які потребують архітектурної доступності, спеціально адаптованої інфраструктури, допоміжних технологій, альтернативних форматів інформації та підготовленого персоналу;

– люди похилого віку, для яких важливими є зручність пересування, безпечність середовища, помірний темп туристичних програм, доступність медичних послуг і комфортні умови розміщення;

– особи з тимчасовими порушеннями здоров'я (після травм, операцій або в період реабілітації), які потребують безпечного середовища, мінімізації фізичних навантажень та можливості отримання супроводу;

– сім'ї з дітьми, зокрема з малолітніми, для яких актуальними є наявність безпечної інфраструктури, сімейно орієнтованих сервісів, зон відпочинку та спеціально обладнаних приміщень;

– вагітні жінки, які потребують підвищеного рівня комфорту, доступності санітарно-гігієнічних умов, безпечних маршрутів пересування та можливості отримання своєчасної медичної допомоги.

Урахування потреб зазначених цільових груп є ключовим завданням туристичних підприємств, що зумовлено як соціальними, так і економічними та нормативно-правовими чинниками. По-перше, з позицій соціальної відповідальності бізнесу та реалізації принципів інклюзії, туристичні підприємства виступають суб'єктами формування доступного середовища, яке забезпечує рівні можливості участі у туристичній діяльності для всіх категорій населення. Ігнорування специфічних потреб осіб з інвалідністю, людей похилого віку чи інших маломобільних груп призводить до відтворення соціальної нерів-

ності та обмеження їхнього права на відпочинок і мобільність. По-друге, врахування таких потреб має економічну доцільність. Розширення спектра доступних послуг сприяє диверсифікації клієнтської бази, підвищенню конкурентоспроможності підприємства та формуванню додаткових сегментів попиту. У сучасних умовах інклюзивність розглядається не лише як етична норма, а й як стратегічний ресурс розвитку туристичного бізнесу. По-третє, адаптація туристичних продуктів і сервісів відповідає вимогам національного та міжнародного законодавства у сфері захисту прав осіб з інвалідністю та забезпечення безбар'єрності, що підсилює інституційне значення цього завдання. Отже, системне врахування потреб різних цільових груп є не факультативним елементом діяльності туристичних підприємств, а стратегічною умовою їхнього сталого розвитку та інтеграції принципів інклюзивності в практику функціонування галузі.

У сучасних умовах трансформації соціально-економічного середовища особливої актуальності набуває питання забезпечення рівного доступу всіх категорій населення до туристичних послуг. Інклюзивний та безбар'єрний туризм розглядається не лише як складова соціальної політики держави, а й як важливий чинник сталого розвитку національної економіки та регіональних туристичних систем. Його впровадження спрямоване на подолання соціальної ізоляції, розширення мобільності населення та формування доступного суспільного простору. У межах означеної проблематики доцільним є визначення соціально-економічного значення інклюзивного та безбар'єрного туризму для України, що проявляється в таких ключових напрямках (див. рис. 3).

Розвиток інклюзивного та безбар'єрного туризму в Україні має багатовимірне соціальне, економічне та іміджеве значення [17]. Він виступає важливим механізмом реалізації прав людини, забезпечуючи рівний доступ до туристичних послуг для осіб з інвалідністю, людей похилого віку, маломобільних груп та інших категорій населення. Забезпечення доступності інфраструктури, сервісів та інформаційних ресурсів сприяє соціальній інтеграції цих груп, подоланню соціальних та психологічних бар'єрів, а також їх активній участі у культурному, рекреаційному та соціальному житті суспільства.

Водночас інклюзивний туризм стимулює розвиток внутрішнього туризму, розширюючи коло потенційних споживачів та підвищуючи економічну активність регіонів. Підвищення доступності туристичної інфраструктури та адаптація сервісів для різних груп населення сприяє зростанню туристичної привабливості регіонів, формує конкурентні переваги на внутрішньому та міжнародному ринках та стимулює розвиток інноваційних туристичних продуктів.

Крім того, впровадження принципів інклюзивності у туристичній сфері сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу України, демонструючи її прихильність до соціальної справедливості, рівності та сучасних стандартів обслуговування туристів. Таким чином, інклюзивний та безбар'єрний туризм одночасно виконує соціальну, економічну та іміджеву функції, стаючи стратегічним чинником розвитку туристичної галузі та забезпечення інтегрованого, доступного та конкурентоспроможного туристичного середовища в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інклюзивний та безбар'єрний туризм є важливими складовими сучасної туристичної галузі України. Їх впровадження забезпечує рівний доступ до подорожей, підвищує соціальну відповідальність бізнесу та сприяє формуванню суспільства рівних можливостей. Проведений огляд українських публікацій та статистичних даних дозволяє комплексно оцінити стан і перспективи розвитку інклюзивного та безбар'єрного туризму в Україні. Аналіз проблематики показав, що існують як соціальні, так і інфраструктурні бар'єри, які обмежують доступ маломобільних груп населення до туристичних послуг. Дослідження динаміки населення України за 2020–2025 роки, а також чисельності осіб з інвалідністю, дозволяє визначити потенціал цільових аудиторій інклюзивного туризму та обґрунтувати необхідність адаптації туристичної інфраструктури під їхні потреби. Теоретичне узагальнення співвідношення понять «інклюзивний туризм» та «безбар'єрний туризм» підкреслює, що безбар'єрність є складовою інклюзивного підходу, а ефективна реалізація принципів інклюзії неможлива без комплексного врахування фізичних, сенсорних, когнітивних і соціальних потреб туристів. Виявлено різновиди інклюзивного

Рис. 3. Соціально-економічне значення інклюзивного та безбар'єрного туризму для України

Джерело: складено авторами

туризму та їхні характеристики, що дозволяє формувати адаптовані туристичні продукти та сервіси. Аналіз принципів інклюзивного туризму і практичних аспектів їх застосування свідчить про необхідність системного підходу з боку туристичних підприємств, органів влади та громадських організацій для створення доступного середовища. Значення інклюзивного та безбар'єрного туризму для України проявляється у багатовимірному ефекті: реалізації прав людини, соціальній інтеграції осіб з інвалідністю та маломобільних груп, стимулюванні внутрішнього туризму, підвищенні туристичної привабливості регіонів і формуванні позитивного міжнародного іміджу держави. У цілому, розвиток інклюзивного туризму виступає

стратегічним напрямом модернізації туристичної сфери України, що поєднує соціальну, економічну та іміджеву складові і є ключовим чинником забезпечення доступності, конкурентоспроможності та сталого розвитку туристичної галузі.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані:

- у практичній діяльності туристичних операторів та агентств під час розроблення доступних туристичних продуктів;
- органами управління туризмом при формуванні програм розвитку безбар'єрного середовища та інклюзивних дестинацій;
- у процесі модернізації туристичної інфраструктури з урахуванням потреб різних цільових груп;

– в освітньому процесі закладів вищої освіти під час викладання фахових дисциплін у межах підготовки здобувачів за спеціальностями J3 «Туризм і рекреація» та J2 «Готельно-ресторанна справа та кейтеринг».

ЛІТЕРАТУРА

1. Barna M., Tuchkovska I. International experience of development and support of entrepreneurial activity of inclusive tourism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. № 6 (4). P. 28–34.

2. Безугла Л. С., Герасименко Т. В., Андрусів У. Я. Інклюзивний туризм: європейський досвід. *Науковий журнал «Український журнал прикладної економіки та техніки»*. 2023. № 3. С. 293–297.

3. Дідух Я. Розвиток інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39> (дата звернення: 11.11.2025).

4. Ткач У. В., Даниленко-Кульчицька В. А. Інклюзивний туризм як фактор соціальної інтеграції: сучасні підходи та виклики у забезпеченні доступності туристичних послуг для осіб з інвалідністю. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 4 (06). С. 41–46.

5. Трохимець О. І., Шелеметьєва Т. В. Концептуальні положення розвитку інклюзивного туризму: сталий розвиток та економічна складова. *Роль та значення індустрії туризму й гостинності у розвитку території, громад, держави*: монографія / за заг. редакцією д.е.н., проф. М.Ю. Барна. Львів: ЛТЕУ, 2022. С. 200–211. URL: <https://fakultet.site/data/monograph2022.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).

6. Населення України (Наживо). URL: <https://lnk.ua/LVbp3P54y> (дата звернення: 15.11.2025).

7. Дослідження потреб осіб з інвалідністю у засобах до існування та доступу до ринку праці в умовах війни в Україні. URL: https://ls.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/zvit_17.02_fin-1.pdf (дата звернення: 15.11.2025).

8. Шелест Є. О., Шелеметьєва Т. В. Інклюзивний туризм як соціокультурний аспект та перспективний засіб реабілітації. *Формування сучасних концепцій управління туризмом та ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5 грудня 2024 р. ЗНУ, С. 267–274.

9. Яка кількість людей з інвалідністю в Україні у 2025 році. URL: <https://fakty.com.ua/ukraine/20251203-yaka-kilkist-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrayini-u-2025-roczy/> (дата звернення: 15.11.2025).

10. Матвійчук Л. Ю., Чепурда Л. М. Формування доступного середовища інклюзивного туризму. *Економічний форум*. 2020. № 1 (2). С. 74–80.

11. Барна Н. В., Коротєєва А. В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. Київ, 2020. 124 с.

12. Кравченко О. Інклюзивний туризм в умовах закладу освіти: принципи, функції, напрями та види. *Ввічливість*. 2022. Випуск 1. С. 42–49.

13. Гринасюк А., Нечипорук М., Єрко І. Проектування туристичних маршрутів за універсальним дизайном. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16366/4/vsn2019_143-150.pdf (дата звернення: 15.11.2025).

14. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М. Безбар'єрне середовище як передумова сталого розвитку туризму в Україні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносин. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. №21. С. 178–193. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-19>

15. Кузьменко О. Ю. Туризм як чинник реабілітації учасників бойових дій. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2023. №2. С. 88–93.

16. Bieloborodova M. Prospects of health and medical tourism clusterization in Ukraine. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. 2024. № 19. P. 58–68. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-06>

17. Герасименко Т. В., Бондаренко Л. А. Вплив інклюзивного туризму на досягнення цілей сталого соціально-економічного розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 90. С. 169–175.

REFERENCES

1. Barna M., Tuchkovska I. (2020) International experience of development and support of entrepreneurial activity of inclusive tourism. *Baltic Journal of Economic Studies*, №6 (4). pp. 28–34.

2. Bezuhla L. S., Herasymenko T. V., Andrusiv U. Ya. (2023) Inklusyivnyi turizm: yevropeyskyi dosvid [Inclusive tourism: European experience]. *Naukovyi zhurnal "Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky"*, №3, pp. 293–297.

3. Didukh Ya. (2025) Rozvytok inkluzyvnoho turizmu v umovakh pisliavoiennoi transformatsii Ukrainy [Development of inclusive tourism in the conditions of post-war transformation of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, №73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39> (accessed November 11, 2025).

4. Tkach U. V., Danylenko-Kulchytska V. A. (2024) Inkliuzyvnyi turyzm yak faktor sotsialnoi intehtatsii: suchasni pidkhody ta vyklyky u zabezpechenni dostupnosti turystychnykh posluh dlia osib z invalidnistiu [Inclusive tourism as a factor of social integration: modern approaches and challenges in ensuring the accessibility of tourist services for people with disabilities]. *Inklyuzyvna ekonomika*, № 4 (06), pp. 41–46.
5. Trokhymets O. I., Shelemetieva T. V. (2022) Kontseptualni polozhennia rozvytku inkliuzyvnoho turyzmu: stalyy rozvytok ta ekonomichna skladova [Conceptual provisions for the development of inclusive tourism: sustainable development and economic component]. *Rol ta znachennia industrii turyzmu y hostynnosti u rozvytku terytorii, hromad, derzhavy : monohrafiia* [The role and significance of the tourism and hospitality industry in the development of territories, communities, and the state]. Lviv, pp. 200–211. Available at: <https://fakultet.site/data/monograph2022.pdf> (accessed November 14, 2025)
6. Naselennia Ukrainy (Nazhyvo) [Population of Ukraine (Live)]. Available at: <https://lnk.ua/LVbp3P54y> (accessed November 15, 2025)
7. Doslidzhennia potreb osib z invalidnistiu u zasobakh do isnuvannia ta dostupu do rynku pratsi v umovakh viiny v Ukraini [Research on the needs of persons with disabilities for livelihoods and access to the labor market during wartime in Ukraine]. Available at: https://ls.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/zvit_17.02_fin-1.pdf (accessed November 15, 2025)
8. Shelest Ye. O., Shelemetieva T. V. [2024] Inkliuzyvnyi turyzm yak sotsiokulturnyi aspekt ta perspektyvnyi zasib rehabilitatsii [Inclusive tourism as a socio-cultural aspect and a promising means of rehabilitation. Formation of modern concepts of tourism and restaurant business management in the context of the sustainable development paradigm]. *Formuvannia suchasnykh kontseptsii upravlinnia turyzmom ta restorannym biznesom v umovakh paradyhmy staloho rozvytku: Mizhnarodna naukovo-praktichna konferenciya* (Zaporizhzhia, December 5, 2024). Zaporizhzhia: ZNU, pp. 267–274. (in Ukrainian)
9. Iaka kilkist liudei z invalidnistiu v Ukraini u 2025 rotsi [What is the number of people with disabilities in Ukraine in 2025]. Available at: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20251203-yaka-kilkist-lyudej-z-invalidnistiu-v-ukrayini-u-2025-roczii/> (accessed November 15, 2025)
10. Matviichuk L. Yu., Chepurda L. M. (2020) Formuvannia dostupnoho seredovyscha inkliuzyvnoho turyzmu [Formation of an accessible environment for inclusive tourism]. *Ekonomichnyi forum*, №1(2), pp. 74–80.
11. Barna N. V., Korotieieva A. V. (2020) Inkliuzyvno-reabilitatsiinyi turyzm [Inclusive and rehabilitation tourism]. Kyiv, 124 p.
12. Kravchenko O. (2022) Inkliuzyvnyi turyzm v umovakh zakladu osvity: pryntsypy, funktsii, napriamy ta vydy [Inclusive tourism in educational institutions: principles, functions, directions and types]. *Vvichlyvist*, vol.1, pp. 42–49.
13. Hrynasiuk A., Nechyporuk M., Yerko I. Proektuvannia turystychnykh marshrutiv za universalnym dyzainom [Designing tourist routes according to universal design]. Available at: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16366/4/vsn2019_143-150.pdf (accessed November 15, 2025)
14. Haponenko H., Yevtushenko O., Shamara I. (2025). Barrier-free environment as a prerequisite for sustainable tourism development in Ukraine. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, vol. (21), pp. 178–193. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-19> (accessed November 15, 2025)
15. Kuzmenko O. Yu. (2023) Turyzm yak chynnyk rehabilitatsii uchasnykh boiovykh dii [Tourism as a factor in the rehabilitation of combatants]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Serii: Turyzm*, №2, pp. 88–93.
16. Bieloborodova, M. (2024). Prospects of health and medical tourism clusterization in Ukraine. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (19), pp. 58–68. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-06> (accessed November 15, 2025)
17. Herasymenko T. V., Bondarenko L. A. (2024) Vplyv inkliuzyvnoho turyzmu na dosiahnennia tsilei staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [The impact of inclusive tourism on achieving the goals of sustainable socio-economic development]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. vol. 90. pp. 169–175.

Стаття надійшла: 24.11.2025
Стаття прийнята: 14.12.2025
Стаття опублікована: 30.12.2025